

Joanna Szerszunowicz (Białystok)

O PRZEKŁADZIE IDIOMATYCZNYCH WYRAŻEŃ I ZWROTÓW PORÓWNAWCZYCH (na materiale konstrukcji zoomorficznych)

Rozważania przedstawione w niniejszym artykule dotyczą rozwiązań translatorskich stosowanych w celu oddania zoomorficznych wyrażeń i zwrotów porównawczych o charakterze idiomatycznym. Pojęcie idiomatyczności jest różnie rozumiane przez badaczy języka. W. W. Winogradow definiuje idiomatyczność jako proces prowadzący do przekształcenia połączeń słów w ekwiwalenty wyrazu.¹ I. Mielczuk określa idiomatyczność jako stopień niepodzielności semantycznej związków wyrazowych.² W prezentowanym artykule cechą istotną jest niemożliwość dosłownego przetłumaczenia idiomów na inne języki, co bywa bardzo często ujmowane w słownikowych definicjach idiomatyczności. M. Marcjanik w artykule „Idiomatyczne związki frazeologiczne w języku rosyjskim i polskim” rozgranicza, posługując się terminologią I. Mielczuka, pojęcie idiomatyczności międzyjęzykowej i idiomatyczności wewnątrzjęzykowej – wyłącznie frazeologicznej. Ważne z punktu widzenia naszych rozważań będzie funkcjonowanie porównań frazeologicznych oraz ich przekład, czyli nakładanie się obu rodzajów idiomatyczności. Warto przypomnieć cechy idiomatyczności międzyjęzykowej określone przez A.M. Lewickiego, utożsamianej z nieprzetłumaczalnością, przytoczone przez M. Marcjanik.³ Pierwszą cechą jest istnienie różnic między językami w ogólnych regułach

¹ W. W. Winogradow, *Osnovyje typy frazeologičeskich jednic w russkom jazykie*. „Russkij jazyk” 1974, s. 21-28 (cyt. za: Marcjanik...).

² I. Mielczuk, *O terminach „ustojcziwost” i „idiomaticznost”*. „Woprosy Jazykoznanija” 1960, nr 4, s. 73-80 (cyt. za: Marcjanik...).

³ *Filologia Polska. Studia i Materiały*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Zielona Góra 1984, XIII, 4 [tu:] M. Marcjanik, *Idiomatyczne związki frazeologiczne w języku rosyjskim i polskim*, s. 189.

tworzenia konstrukcji, drugą – różnice między językami w szczegółowych regułach łączenia elementów w konstrukcje, trzecią – konwencjonalne ustalanie jednego spośród wielu możliwych sposobów uporządkowania jednostek znakowych w celu oznaczenia danego znaczenia, czwartą i zarazem ostatnią – utrwalony zwyczajowo sposób obrazowego lub emocjonalnego ujmowania danego fragmentu rzeczywistości. Biorąc pod uwagę wymienione cechy, można stwierdzić, iż komparatystyka frazeologiczna w większym stopniu niż inne dyscypliny językoznawstwa pokazuje udział czynników pozajęzykowych w kształtowaniu się systemu językowego.

Znajduje to odbicie w porównaniach frazeologicznych, które powstają na bazie stereotypów funkcjonujących w świadomości pewnej grupy użytkowników języka żyjących w danej epoce. Typizacja wyobrażeń kształtuje się w ściśle określonym kontekście – kręgu kulturowo-religijnym w wyniku werbalizowania asocjacji uwarunkowanych przez czynniki pozajęzykowe.⁴

Istotną rolę odgrywa symbolika, częstokroć skomplikowana i właściwa danej grupie użytkowników języka. Świat zwierzęcy, tak bliski człowiekowi, jest nasycony umownymi znaczeniami, które powinny być odczytywane przez pryzmat danej kultury i umieszczane w ramach czasowych – dopiero wtedy możliwe jest zrozumienie symbolu – przykładowo kot w „Leksykonie symboli” jest określany jako „ambiwalentne zwierzę symboliczne”. W Japonii jest on postrzegany jako zły omen, w Egipcie – czczony jako święte zwierzę bogini Bastet, w średniowieczu był zwierzęciem czarownic, czarny kocur zaś symbolem diabła.⁵ Przesąd mówi, że czarny kot jest zapowiedzią nieszczęścia. Mieszkańcy Wielkiej Brytanii, wprost przeciwnie, waloryzują go pozytywnie. Podobnie jest w przypadku wielu zwierząt, na przykład koguta, słonia, czy węża – w różnych epokach i kręgach kulturowych przypisuje się im inne znaczenia.⁶ Konsekwencją jest różny odbiór oraz odmienna obecność formalna symbolu w języku.

Każda nacja widzi świat w inny, właściwy dla siebie i niepowtarzalny sposób. Karp w Japonii i Chinach ze względu na swoją długowieczność symbolizuje szczęście. Ponieważ rzekomo pływa pod prąd uważany jest za symbol odwagi i wytrwałości.⁷ W świadomości użytkowników języka polskiego nie funkcjonują tego typu asocjacje, mimo że karp jest powszechnie występującą rybą w Polsce. Porównania frazeologiczne odzwierciedlają wiedzę o świecie,

⁴ *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, tom 2, pod red. J. Bartmińskiego, Wiedza o Kulturze, Wrocław 1993, [tu:] J. Paniasiuk, *Stereotypy językowe. Stereotypy jako składniki językowego obrazu świata. Wybrane obrazy zwierząt, ptaków i roślin*, s. 376-379; *Gramatyka komunikacyjna*, pod red. A. Awdiejewa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Kraków 1999, [tu:] D. Szumska, *W poszukiwaniu standardów semantycznych*, s. 69-84.

⁵ J. E. Cirlot, *Słownik symboli*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2000, s.199-200; *Leksykon symboli*, oprac. M. Osterreicher-Mollwo, przekł. J. Prokopiuk, Wydawnictwo ROK Corporation SA, Warszawa 1992, s. 70.

⁶ *Ibidem*, s. 64, 146, 170-172.

⁷ *Ibidem*, s. 62.

jaką dysponują użytkownicy języka na danym etapie jego rozwoju. Zwrot *działać jak czerwona płachta na byka* powstał na podstawie przekonania, że kolor czerwony działa drażniąco na byka. Dlatego hiszpańscy matadorzy używali peleryn z czerwoną podszewką podczas walk. Byki, podobnie jak większość zwierząt, nie odróżniają barw. Ich uwagę przyciągają ruchy peleryny, nie zaś jej kolor.⁸ Dawne widzenie świata przetrwało więc w języku, fałszując pewne fakty.

Stereotypizacja fauny widoczna jest również w przysłowiach. Poniższe zestawienie stanowi ilustrację odmienności postrzegania zwierząt w różnych językach:

pol. *Natura ciągnie wilka do lasu/Liszki tylko sierść odmieniają, nie obyczaje.*

ang. *The leopard does not change its/his spots./The leopard cannot change its/his spots./Can the leopard change its/his spots?/The wolf may lose his teeth, but never his nature.*

niem. *Die Natur lässt sich nicht ändern/Den Wolf zieht die Natur in den Wald./Der Wolf ändert sein Haar, sonst bleibt er wie er war./Der Fuchs ändert den Balg, und bleib ein Schalk.*

fr. *Le loup mourra dans sa peau./Serpent qui change de peau est toujours serpent./Le renard change de poil, mais non de naturel.*

wł. *Il lupo perde il pelo non il vizio.*

hiszp. *La cabra siempre tira al monte.*

ros. *Вилк каждый год линяет а нрава не меняет.*

łac. *Lupus pilum mutat non mentem./Vulpem pilum mutare, non mores.*

Wilk, lampart, lis, wąż i lis są zwierzętami, które symbolizują niemożność zmiany ludzkiej natury. Każdemu z nich przypisywana jest inna cecha, na przykład: kozie – upór, wężowi – podstępność, lisowi – chytryść, jednakże we wszystkich przysłowiach jest to wada, postrzegana jako typowa dla danego zwierzęcia. Owa stereotypizacja obecna jest również w wyrażeniach i zwrotach porównawczych: pol. *chytry jak lis, podstępny jak wąż*; ang. *as clever/cunning/sly as a fox*.⁹

⁸ J. Applebee, A. Rush, *Help with Idioms*, Heinemann International, Oxford 1992, s. 90.

⁹ D. i A. Świerczyński, *Przysłowia w sześciu językach*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 204; Cz.Pająk, *Słownik przysłów angielskich. Dictionary of English Proverbs*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1998, s. 152; D.Radziszewski, *Angielsko-polski słownik przysłów, powiedzeń, aforyzmów i cytatów*, Altravox Press, Włocławek 1998, s. 164; A.Wójcik, H.Ziebart, *Słownik przysłów niemiecko-polski polsko-niemiecki. Sprichwörterbuch Deutsch-Polnisch Polnisch-Deutsch*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1997, s. 328,345; A.Chiuchiù, P.Calmanti, M.G.Caproni, *Et cetera*, ALIA Edizioni, Perugia 1998, s. 58; K.Stawińska, *Przysłowia polskie – Przysłowia francuskie. Proverbes polonais – Proverbes français*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1997, s. 75.

Porównania zoomorficzne odzwierciedlają postrzeganie świata zwierzęcego przez użytkowników danego języka. Powstałe w określonej kulturze stanowią odbicie wyobrażeń i przekonań pewnej społeczności.

Z tego powodu mamy tak liczne rozbieżności przy zestawianiu konstrukcji porównawczych w różnych językach w przypadku tych samych zwierząt. W języku francuskim funkcjonuje porównanie *jaloux comme un tigre/zazdrosny jak tygrys*, Anglicy mówią natomiast *as fierce as a tiger/wściekły jak tygrys*. Przekład ekwileksykalny częstokroć nie wystarcza. Cecha występująca w porównaniu może wystąpić w zestawieniu z różnymi zwierzętami. Angielski przymiotnik *sick*, pojemny semantycznie występuje w trzech frazematycznych porównawczych. Pierwszy z nich, *as sick as a dog* (tłum.dosł.*chory jak pies*), określa osobę mającą mdłości, używany bywa w znaczeniu metaforycznym *bardzo zmartwiony*. *As sick as a parrot* (tłum.dosł.*chory jak papuga*) opisuje kogoś rozczerowanego, ostatni *as sick as a pig* znaczy *bardzo zirytowany* i występuje w slangu. Porównanie zoomorficzne w jednym języku może być nie-zoomorficzne w innym, bądź może w ogóle nie mieć ekwiwalentu idiomatycznego. Przyjrzyjmy się poniższemu zestawieniu:¹⁰

pol. *silny jak koń (pociągowy) dąb/drzewo/olbrzym/buhaj*

ang. *as strong as an ox/wół//a horse/koń*

niem. *stark wie ein Bär/niedźwiedź*

fr. *fort comme un boeif/wół*

hiszp. *forte como un toro/byk*

wł. *forte come un toro/byk*

ros. *здоров как бык /byk*

pol. *spać jak suset/kamień*

ang. *sleep like a log/kloda*

niem. *schlafen wie ein Murmeltier/suset*

ein Stein/kamień

Mehlsack/worek mąki

wie tot schlafen – spać jak zabity

fr. *dormire comme un marmotte/świstak*

un liron/popielica

¹⁰ Przykłady porównań podane na podstawie: S. Skorupka *Słownik frazeologiczny języka polskiego t. 1 i 2*; Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1999; *Wielki słownik frazeologiczny polsko-rosyjski rosyjsko-polski* pod. red. J. Lukszyna, Harald G Dictionaries, Warszawa 1998; T. Jaworska, *Słownik frazeologiczny polsko-angielski*, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 1999; P. Kakietek, *Polsko-angielski słownik frazeologiczny*, Wydawnictwo Energeia, Warszawa 1993; J. A. Czochoński, *Mały słownik idiomatyczny polsko-niemiecki*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1986; K. Stawińska, *Idiomy francuskie w ćwiczeniach*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1998; P. Salwa, M. Szleszyńska, *Wybór idiomów włoskich*, PWN, Warszawa 1993; M. Koszła-Szymańska, J. Pulido Ruiz, *Idiomy hiszpańskie*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2000; W. Maciejewski, *Podstawy polsko-szwedzkiej kontrastywnej lingwistyki tekstu*, Uppsala 1983, s.169.

- wł *dormire come un ghiro/popielica*
un sasso/kamień
un macigno/skała, głaz
un orso/niedźwiedź
un masso/głaz, skała, kamień
- hiszp. *dormir como un tronco/pień*
un cepporro/stary suchy winny szczep
un liron/popielica
- ros. *спать мертвым сном/spać martwym snem*

Widoczne są duże rozbieżności w oddawaniu intensywnej cechy czy dużego napięcia procesu. Stereotypizacja świata zwierzęcego powielana jest w tekstach kliszowych, na przykład folklorystycznych. Skandynawska bogini miłości Freya podróżuje karetą ciągniętą przez dwa koty – wyrażenie *zakochany jak kot* jako kalka funkcjonuje w języku włoskim *innamorato come un gatto* i niemieckim *verliebt wie ein Kater*. Opowieści o kotach z Kilkenny – hrabstwa w południowo-wschodniej Irlandii – walczących zacięcie do upadłego i zostawiających tylko ogony pokonanych dało początek porównawczemu zwrotowi *fight like Kilkenny cats*.¹¹ Biblijny baranek, symbol łagodności i niewinności pochodzi ze świata biblijnego i symbolika ta obecna jest w wielu językach w postaci porównania frazeologicznego: *łagodny jak baranek/ as gentle as a lamb/ as innocent as a lamb*.¹²

W świetle owej różnorodności percepcyjnej i mnogości jej werbalizacji, warto zastanowić się jak oddać istotę idiomatyczności owych porównań w tłumaczeniu. Z. Wawrzyniak dzieli frazeologizmy semantycznie nieregularne na dwie grupy: idiomy mające idiomatyczne odpowiedniki w drugim języku oraz idiomy, które nie mają odpowiedników obrazowych w języku przekładu. W pierwszej grupie wyróżnia on idiomy mające idiomatyczne odpowiedniki w drugim języku o kongruentnych obrazach i idiomy mające odpowiedniki bez kongruencji obrazowej.¹³ Pomocna może być z pewnymi modyfikacjami klasyfikacja proponowana przez M. Marcjanik, która dzieli konstrukcje idiomatyczne na cztery grupy.¹⁴ Zastosujemy kryteria proponowane przez badaczy do analizy procedur translatorskich stosowanych w przekładzie idiomatycznych wyrażań porównawczych.

¹¹ A. Agriesti, *Detti sui gatti. Manuale di saggezza felina*, Garzanti Editore s.p.a., Milano 1993, s. 153, 17.

¹² *Leksykon symboli ...* s. 14-15.

¹³ Z. Wawrzyniak, *Praktyczne aspekty translacji literackiej na przykładzie języków niemieckiego i angielskiego*, PWN, Warszawa 1991, s. 50-51.

¹⁴ *Filologia polska ...* s. 191-192.

- Pierwszą grupę stanowią będą idiomy mające semantyczny i formalny odpowiednik w polskich idiomatycznych konstrukcjach porównawczych (tłumaczenie dosłowne):

ang. *as strong as a horse* – pol. *silny jak koń*

niem. *schlafen wie ein Murmeltier* – pol. *spać jak suseł*

wł. *cieco come una talpa* – pol. *ślepy jak kret*

- Druga grupa złożona jest z idiomatycznych wyrażeń porównawczych mających odpowiednik semantyczny i częściowy odpowiednik formalny (konstrukcja porównawcza ze zmienionym składnikiem):

W obrębie tej grupy można wyróżnić konstrukcje porównawcze z odpowiednikami zoomorficznymi w języku przekładu:

fr. *etre pauvre comme un rat d'eglise* – pol. *być biednym jak mysz kościelna*; tłumaczenie dosłowne *być biednym jak szczur kościelny*

ang. *sweat like a pig* – pol. *(s)pocić się jak (ruda) mysz*

ang. *as blind as a bat* – pol. *ślepy jak kret*; tłumaczenie dosłowne *ślepy jak nietoperz*

oraz konstrukcje porównawcze, które mają odpowiedniki będące porównaniami nie-zoomorficznymi:

szw. *han ljuger som en häst travar* – *klamać jak z nut*, tłum. dosł. *klamać jak koń kłusuje*

- Trzecia grupa obejmuje idiomatyczne konstrukcje porównawcze mające tylko semantyczne odpowiedniki w polskich idiomach, które nie są konstrukcjami porównawczymi:

ang. *as happy as ducks in Arizona* – pol. *komuś wiatr wieje w oczy*

Powyższe porównanie używane jest w Arizonie, gdzie odbywa się wiele polowań na kaczki, w związku z tym *szczęśliwy jak kaczki w Arizonie* oznacza osobę, którą spotykają ciągłe niepowodzenia.

- W czwartej grupie znajdują się te idiomatyczne wyrażenia i zwroty porównawcze, które mają zerowy ekwiwalent w polskich idiomach:

ang. *as sour as a crab* – pol. *bardzo niezadowolony* (tłum. dosł. *kwaśny jak krab*)

fr. *sobre comme un chameaux* – pol. *bardzo wstrzemięźliwy* (tłum. dosł. *wstrzemięźliwy jak wielbłąd*)

Przekład konstrukcji porównawczych umieszczonych w pierwszej grupie wydaje się być bardzo prosty. Istotnie w porównaniu z kolejnymi grupami, procedura translatorska wydaje się być stosunkowo nieskplikowana. Idiom zastępujemy idiomem, zachowując charakter porównania. Należy jednak pamiętać o odcieniach znaczeniowych i różnicach uzualnych identycznych wyrażeń w dwóch różnych językach. Cenne uwagi na ten temat zawiera praca I. Daszczyńskiej zatytułowana „Rosyjsko-polskie pozorne ekwiwalenty fraze-

ologiczne”.¹⁵ Pozorne podobieństwo formalne nie oznacza bowiem zawsze ekwiwalencji semantycznej. Rosyjskie wyrażenie *надулся как (будто, словно, точно) мышь на крышу* nie jest odpowiednikiem polskiego wyrażenia *nadać się [nadymać się] jak indyk [jak paw]*. Rosyjski frazem określa bardzo obrażoną osobę. „Wielki słownik frazeologiczny polsko-rosyjski rosyjsko-polski” zawiera wyrażenie frazeologiczne *dumny jak paw – важный как павлин*, natomiast nie odnotowuje zwrotu.¹⁶ Podobnie jest w przypadku konstrukcji porównawczych drugiej grupy. Brak istnienia konstrukcji porównawczych w języku przekładu niesie ze sobą ryzyko utraty nadwyżki znaczeniowej obecnej w porównaniu w języku oryginału, akcentując odmienności językowe w języku przekładu, na przykład tłumacząc dosłownie, bądź też podając informacje o idiomatycznym charakterze konstrukcji. Problem ten nasila się w przypadku ostatniej grupy, zerowy ekwiwalent zmusza tłumacza do kreatywności i poszukiwań, tak aby oddać klimat wypowiedzi. Nadwyżkę znaczeniową obecną w idiomie należy zachować w języku przekładu. Istotne jest, że owa nadwyżka może być realizowana w różny sposób. Przykładowo, angielskie wyrażenie porównawcze *as snug as a bug in a rug* (tłum. dosł. *przytulnie jak robakowi/pluskwie w chodniku*) posiada polski odpowiednik frazeologiczny *jak u Pana Boga za piecem*. Poza odmiennością leksykalną, widoczna jest różnica w brzmieniu obu frazemów. Aliteracja w angielskim wyrażeniu porównawczym *snug-bug-rug* nie znajduje odpowiednika w polskim *Pana-piecem*. Polski frazeologizm nie ma rymujących się komponentów. W konsekwencji, decydując się na oddanie angielskiego *as snug as a bug in a rug* jako *jak u Pana Boga za piecem*, tłumaczymy frazeologizm frazeologizmem, jednak w przekładzie znika nadwyżka obecna w warstwie brzmieniowej angielskiego frazemu.

Warto podkreślić, że porównania zoomorficzne są tłumaczone jako porównania zoomorficzne lub nie-zoomorficzne. Analizując komponent kulturowy należy rozważyć, jak istotny jest w danym kontekście element zwierzęcości – czy porównanie zoomorficzne zostało użyte jako szablonowe porównanie idiomatyczne, czy też nadwyżka znaczeniowa idiomu została zdublowana przez użycie w danym kontekście. Chodzi tu o nawiązania do jakiejś nazwy własnej, faktu związanego ze zwierzęciem pojawiającym się w danej konstrukcji porównawczej.

W takiej sytuacji należy konstrukcję zoomorficzną oddać jako zoomorficzną nie-idiomatyczną, ewentualnie konsekwentnie stosować odpowiednik idiomatyczny języka oryginału w języku przekładu.

Ważnym zagadnieniem, związanym z przekładem związków frazeologicznych jest ich użycie w zmodyfikowanej postaci. Oddanie stylizacji defor-

¹⁵ I. Daszczyńska, *Rosyjsko-polskie pozorne ekwiwalenty frazeologiczne*, WSP, Słupsk 1987.

¹⁶ Ibidem, s. 208.

mującej w języku przekładu wymaga od tłumacza nadznajomości obu języków. Zamierzony przez autora efekt stylizacji, na przykład komiczny, wywołany jest w wyniku przekształceń frazeologizmu. Zastosowanie wyrażenia lub zwrotu w zmienionej postaci zwraca uwagę odbiorcy na język, a więc ma również funkcję metajęzykową. Znana dobrze postać frazemu zostaje zmieniona, pojawia się nowa postać, której odbiorca nie znał do tej pory. Deformacja niejako zaprzecza naturze idiomu, kwestionując jego niezaprzeczalną skostniałość.¹⁷ Maria Brzezina w pracy „Polszczyzna Żydów” przedstawia różne typy humorystycznych przekształceń frazeologizmów. Cytowany przez M. Brzezina A. Kitschman stosował stylizację deformującą w celu parodiowania błędów Żydów w zakresie idiomatyki. Warto nadmienić, iż badaczka przedstawia schematy stylizacyjne w zakresie stylizacji deformującej. Pierwszą grupę stanowią frazemy, w których jeden ze składników został zamieniony na wyraz bliskoznacznym lub tak zwany synonim okazjonalny, przykłady za M. Brzezina „Polszczyzna Żydów”: *koń*→*dziki wół*: *un jest mocne jak ten dzikie wół* (K. Laskowski, *Litwaki, Powieść współczesna, Warszawa 1911, s. 116*; *lew*→*dzika sarna*: *Moryc, ty poczebowałeś walczyć jak ta dzika sarna*. (J. Borys, *Moryc Kanon w prowjanturze. Sztuka w trzech aktach, Miejsce Miastowe, 1935, s. 56*).

Innym zabiegiem jest zastosowanie elipsy we frazeologizmie. Frazeologizm może też zostać uzupełniony nowym składnikiem, tak jak miało to miejsce w poniższym przykładzie:

Kochająca żono! [...] Jezdem zdrów całkiem jak na piasku ryba. (A. Kitschman, *Śmigus, XXII, nr 20, Lwów 1906, s. 4*).

Inny zabieg stosowany w stylizacji polega na użyciu frazeologizmu lub jego części w kontekście, który nie wymaga takiego uzupełnienia. M. Brzezina pisze ponadto o przekręceniach i kontaminacjach frazeologizmów.¹⁸ Biorąc pod uwagę fakt, iż stylizacja wyrażenia frazeologicznego obejmuje nie tylko frazeologię, ale również fonetykę czy gramatykę, problem przekładu tego typu frazemów należy do niezwykle skomplikowanych.

Tłumaczenie frazemów porównawczych jest również utrudnione w przypadku tych spośród nich, które mogą być rozbudowywane przez dodanie kolejnych elementów do postaci bazowej. Nadawca komunikatu dokonuje gradacji natężenia cechy lub procesu, wybierając daną formę konkretnego porównania. Angielskie wyrażenia *as busy as a beaver* (tłum. dosł. *pracowity jak bóbr*) funkcjonuje też w wersji uzupełnionej o dodatkowe elementy: *as busy as a beaver building a new dam* (tłum. dosł. *pracowity jak bóbr budujący nową tamę*). Decyzja o wyborze jednej z form uwarunkowana jest rejestrem, kontekstem i su-

¹⁷ *O predykcji* (Materiały Konferencji Pracowni Budowy Gramatycznej Współczesnego Języka Polskiego IBL PAN, Zawoja 14-16.XII 1972), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1974 [tu:] M. Szybistowa, *Sposoby przetwarzania frazeologizmów w tekstach S. Witkiewicza*, s.99 (cyt. za: Brzezina...).

¹⁸ M. Brzezina, *Polszczyzna Żydów*, PWN, Warszawa – Kraków 1986, s. 539-549.

biektywnymi odczuciami autora komunikatu. W języku przekładu wyrażenie, czy też zwrot może mieć ekwiwalent o jednej postaci. Polskie wyrażenia porównawcze *pracowity jak mrówka/pszczołka* nie są używane z dodatkowymi elementami. Próba przekładu angielskiego porównania w wersji uzupełnionej dodatkowymi elementami *pracowity jak mrówka budująca nowe mrowisko*, chociaż poprawne od strony formalnej, nie spełniają wymogów uzualnych. Odbiorca będzie je postrzegał jako pewnego rodzaju uduziwienie, przyciągające uwagę do samej formy. Porównanie w wersji oryginalnej nie wzbudzało tego typu odczuć u Anglika. Istnienie rozbudowanych form porównań i zwrotów jest częstym zjawiskiem w angielszczyźnie, natomiast w języku polskim zjawisko to występuje głównie w żargonach młodzieżowych i slangu.¹⁹ Tendencja do używania rozbudowanych form typowa jest dla „rytualnych obelg” w angielszczyźnie Murzynów amerykańskich. Mowa uliczna to swoista „bitwa słowna”, którą uprawiają nastoletni czarni chłopcy. Pewne jej elementy przenikają do języka ogólnego. Nowsze podręczniki języka angielskiego uwzględniają tego typu porównania. M. Swan i C. Walter podają wybrane rozbudowane frazemy, na przykład *as slow as a broken down snail* (tłum.dosł. *powolny jak ślimak po załamaniu nerwowym*), określając je jako „colourful and unusual”.²⁰ Słowniki dialektyzmów, slangu i potocznej angielszczyzny rejestrują wiele wyrażeń i zwrotów porównawczych typu *as nervous as a long-tailed cat in a room full of rocking chairs* (tłum.dosł. *nerwowy jak kot o długim ogonie w pokoju pełnym bujanych foteli*), obrazowych i wyrazistych.²¹ Różnice w kulturach polskiej i amerykańskiej znajdują również odbicie w języku.²²

Przy tłumaczeniu zoomorfów niezmiernie istotne są asocjacje kulturowo-religijne odbiorcy i nadawcy komunikatu. W celu zachowania właściwego sensu niekiedy konieczne jest wprowadzenie komponentu kulturowego do języka przekładu, na przykład w postaci przypisu. Angielskie *as mad as March Hare/March hare* nawiązuje do nasilonej aktywności zajęć w okresie rui, ale również do powieści L. Carrolla „Alice’s Adventures in Wonderland”, co wzbogaca znacznie o element ekscentryczności cechującej Marcowego Zająca.²³ Wystąpienie nazwy własnej stanowi swoistą aluzję kulturową i budzi szereg skojarzeń u odbiorcy angielskiego, które nie występują w przypadku recepcji komunikatu przez polskiego czytelnika.²⁴ Pewna liczba frazemów, nawiązująca w swej tre-

¹⁹ L. Kaczmarek, T. Skubalanka, S. Grabias, *Słownik gwary studenckiej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1994.

²⁰ M. Swan, C. Walter, *How English Works. A grammar practice book*, OUP 1997, s. 88.

²¹ A. Bertram, *NTC’s Dictionary of Folksy and Rural Sayings*, NTC, Chicago 1996, s. 22.

²² A. Wierzbicka, *Język-umysł-kultura*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 258-260.

²³ A.P.Cowie, R.Mackin, I.R.McCaig, *Oxford Dictionary of English Idioms*, OUP, London 1994, s. 24; *Longman Dictionary of English Idioms*, Longman Group Limited, Harlow, London 1989, s. 149.

²⁴ M. Adamczyk-Garbowska, *Polskie tłumaczenia angielskiej literatury dziecięcej. Problemy krytyki przekładu*, Wyd. PAN, Wrocław 1988, s. 87-89.

ści do lokalnego folkloru, w przekładzie nawet przy zachowaniu charakteru wyrażenia, czy też zwrotu ma zupełnie inny charakter. Angielski zwrot *be like turkeys voting for Christmas* (tłum. dosł. *być jak indyki pragnące Świąt Bożego Narodzenia*) wymaga od odbiorcy tekstu znajomości anglosaskich zwyczajów bożonarodzeniowych. Indyk jest tradycyjną potrawą świąteczną, spożywaną podczas świąt. Polskim odpowiednikiem frazeologicznym byłoby zapewnienie *szybciej mi kaktus na rękę wyrośnie*. Polski ekwiwalent ma inny charakter, używa się go w innych konstrukcjach gramatycznych. Tłumaczenie dosłowne wymagałoby komentarza, ponadto polski odbiorca nie będzie postrzegał przekładu jako frazemu, co w konsekwencji zmienia konwencję recepcji tekstu. W kontekście powyższych rozważań warto przytoczyć sformułowanie R. Lewickiego, który postrzega frazemy jako „potencjalne nośniki obcości”. Jakość przekładu reguluje stopień aktywizacji kategorii obcości w odbiorze tłumaczonego tekstu.²⁵

Konstrukcje porównawcze ze względu na stosunkowo niedużą liczbę opracowań w porównaniu do trudności przekładu warte są dokładniejszego opracowania, które pozwoliłyby na zebranie zwrotów i wyrażeń porównawczych opatrzonych komentarzem dotyczącym subtelnych różnic w zastosowaniu, odcieni znaczeniowych i proveniencji. Słowniki frazeologiczne ze względu na praktycznych podają zbyt mało informacji na temat semantyki i użycia frazemów porównawczych. Stworzenie publikacji poświęconej wyłącznie wyrażeniom i zwrotom porównawczym miałyby istotne znaczenie dla badań nad frazeologią, jak również ułatwiłyby pracę tłumaczom.

²⁵ R.Lewicki, *Obcość w odbiorze przekładu*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2000, s. 54.